

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Петрушенко Т.В., викладач

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті розглянуто найбільш складні і відповідальні елементи зміцнення фінансової стійкості підприємства – фінансових ресурсів, при яких підприємство, вільно маневруючи грошовими коштами, здатне шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробництва та реалізації продукції.

Ключові слова: фінансова стійкість, фінансові ресурси, грошові потоки, розвиток

Постановка проблеми. Вихід суспільства з системи планової економіки і вступ до ринкових відносин докорінно змінили умови функціонування підприємств. Підприємства, для того щоб вижити, повинні проявити ініціативу, підприємливість і ощадливість з тим, щоб підвищити ефективність виробництва. В іншому випадку вони можуть опинитися на межі банкрутства.

У ринкових умовах особливістю виживання та стабільного стану підприємства слугує його фінансова стійкість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досить широкий спектр поглядів на різні аспекти у монографіях і статтях сучасних вітчизняних економістів і політиків оцінки і аналізу фінансової стійкості досліджували у своїх працях багато вітчизняних та закордонних вчених. Серед них Цал-Цалко Ю.С., Філімоненков О.С., Коробов М.Я., Кривицька О.Р., Ізмайлова К.В., Бланк І.А. та ін.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних підходів щодо регулювання економічною та фінансовою стійкістю підприємства.

Основні результати дослідження. У ринкових умовах особливістю виживання та стабільного стану підприємства слугує його фінансова стійкість. Вона також відображає стан фінансових ресурсів, при якому підприємство, вільно маневруючи грошовими коштами, здатне шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробництва та реалізації продукції, а також витрати по його розширенню та оновленню.

Розвиток фінансового сектору протягом 2009-2014 років мав дискретний та непропорційний характер. Банківська система зростала випереджаючими темпами порівняно з іншими сегментами фінансового сектору, зокрема емісійна діяльність на ринку акцій, корпоративних облігацій, випуск цінних паперів інститутів спільного інвестування. Розвиток небанківського фінансового сектору було ускладнено відсутністю ефективного законодавства, систем регулювання та пруденційного нагляду, що призвело до появи значної кількості кептивних фінансових установ та «фінансових пірамід», стримувало розвиток ринку фінансових послуг і призводило до поглиблення кризи недовіри до фінансового сектору в цілому.

Внутрішні шоки, головним чином військовий конфлікт на сході, негативно вплинули на розвиток економіки, знизивши довіру споживачів фінансових послуг до банківського сектору, та розбалансували фінансові ринки. Скорочення економічної активності, торговельні дисбаланси спричинили девальвацію та прискорення інфляції до 30% річних.

Ці події призвели до погіршення якості кредитних портфелів банківської системи, що зумовило необхідність очищення банківської системи, що почалося у 2014 році, та потребувало додаткового збільшення капіталу в банки для створення значних резервів під активні операції. У 2014 році відрахування в резерви стало визначальним чинником збитковості банківської системи. Ситуацію з проблемними балансами банків ускладнює відсутність ефективних систем захисту прав кредиторів і споживачів, насамперед гарантій прав власності та неупередженого судочинства.

Ознаки системних проблем у фінансовому секторі України:

- різке зростання частки проблемних активів на балансах банків – частка проблемних кредитів у банківському секторі зросла із 12,9% на початку 2014 р. до 24,7% наприкінці I кварталу 2015 року;

- суттєвий відплив депозитів із банківського сектору: 45,4% за 2014 рік та I квартал 2015 року за валютними депозитами та 17,9% за гривневими депозитами;

- жорсткі адміністративні заходи (у т. ч. щодо зняття депозитів, валютно-обмінних операцій), що були запроваджені у зв'язку із розгортанням військового конфлікту та економічною кризою;

- висока доларизація кредитів та депозитів 55,9 % та 53,4 % відповідно станом на кінець I кварталу 2015 року;

- незбалансована база активів і пасивів банків: співвідношення кредитів до депозитів сягнуло пікового значення 226,7% у 2009 році та становило 158,8% на кінець I кварталу 2015 року;

- з I кварталу 2014 року до II кварталу 2015 року 47 банків, із них один системно важливий банк, було оголошено неплатоспроможними;

- недостатні розміри власного та регулятивного капіталу банків унаслідок погіршення якості кредитів й інших активів і доформування резервів за активними операціями з початку 2014 року;

- масовий вихід із України великих європейських гравців фінансового сектору після кризи 2008-2009 років близько 10 європейських банків продали свої дочірні банки в Україні або припинили ведення роздрібного бізнесу;

- відсутність первинних публічних розміщень (ІРО) акцій українських компаній на місцевих і закордонних біржах протягом 2013-2014 років;

- зменшення обсягу торгів на вітчизняних біржах (крім державних облігацій) на 38% у 2014 році, до 76 млрд. грн., у тому числі торгів акціями та деривативами на 46%, до 36 млрд. грн.;

- низька та незмінна протягом 2008-2014 років частка страхових компаній у структурі фінансового сектору від 2,6% до 3,0% від загального;

- низький рівень активів системи пенсійного забезпечення на рівні 2,5 млрд. грн., або 0,2% від ВВП на кінець 2014 року.

Ринок фінансових послуг залишається дуже фрагментарним із низькою капіталізацією через нестабільні умови ведення бізнесу, незахищеність права власності та низький рівень корпоративного управління. Крім того, подальший розвиток фінансового сектору стримують наявність таких чинників:

- існування на ринку фінансових установ, які не виконують та не мають на меті виконувати функції фінансового посередництва і створюють суттєві системні ризики для сектору;

- недостатній рівень або повна відсутність гарантій прав захисту інтересів споживачів фінансових послуг (у т. ч. позичальників) і кредиторів;
- низький рівень стандартів управління платоспроможністю та ліквідністю банків;
- дія жорстких адміністративних заходів;
- велика частка кредитів, виданих пов'язаним особам, на балансі банків;
- операційна залежність державних банків;
- висока концентрація активів системно важливих банків;
- відсутність належної інфраструктури ринку капіталу, у т. ч. фондового ринку;
- обмежена кількість фінансових інструментів, у т. ч. хеджування ризиків;
- неможливість функціонування в Україні більшості міжнародних систем Інтернет-розрахунків;
- неефективне податкове законодавство в частині оподаткування інвестиційних доходів та учасників фінансового сектору;
- зловживання окремими фінансовими установами умовами кредитних договорів;
- відсутність дієвих алгоритмів збереження та повернення активів неплатоспроможних банків;
- низька фінансова грамотність населення;
- низька ефективність нагляду за банками та іншими фінансовими установами, що не дає можливості вчасно упередити розвиток ризиків;
- обмеженість повноважень та незалежності регуляторів для вжиття заходів впливу на учасників фінансового сектору;
- відсутність ефективних інструментів виведення з ринку проблемних фінансових установ [5].

Тому визначення меж фінансової стійкості підприємств відноситься до числа найбільш важливих економічних проблем в умовах переходу до ринку, оскільки недостатня фінансова стійкість може привести до відсутності у підприємств коштів для розвитку виробництва, їх неплатоспроможності і в кінцевому рахунку, до банкрутства, а «надлишкова» стійкість буде перешкоджати розвитку, захаращуючи витрати підприємства зайвими запасами і резервами.

Оцінка фінансової стійкості підприємства проводиться за допомогою аналізу його фінансово-економічного стану. Фінансовий стан являє собою сукупність показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Для оцінки рівня фінансової стійкості використовують наступні показники:

- Коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів.
- Коефіцієнт автономії (платоспроможності).
- Коефіцієнт маневреності власних коштів.
- Коефіцієнт ефективності використання власних коштів.
- Коефіцієнт використання фінансових ресурсів усього майна.

Коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів характеризує структуру фінансових ресурсів підприємства. Розраховується як частка від розподілу суми позикових коштів на суму власного капіталу. Максимально припустиме значення цього показника становить 1 (що припускає рівність позикових і власних коштів).

Відповідно до балансу:

$$K_{сп} = (\text{ф.1ряд.430} + \text{ф.1ряд.480} + \text{ф.1ряд.620}) / \text{ф.1ряд.380}, \quad (1)$$

Коефіцієнт автономії (коефіцієнт концентрації власного капіталу) характеризує частку коштів, вкладених власниками підприємства в загальну вартість майна. Розрахунок коефіцієнта автономії проводиться за формулою:

$$K_a = \text{Власний капітал} / \text{Валюта балансу}, \quad (2)$$

Згідно балансу:

$$K_{av} = \text{ф.1ряд.380} / \text{ф.1ряд.640}, \quad (3)$$

Нормальне мінімальне значення коефіцієнта автономії орієнтовано оцінюється на рівні 0,5, що припускає забезпеченість позикових коштів власними, тобто, реалізувавши майно, сформоване із власних джерел, підприємство зможе погасити зобов'язання. Однак, у ході оцінки цього коефіцієнта, необхідно приймати до уваги галузеву приналежність підприємства (наприклад, машинобудівні підприємства повинні мати більш високе значення коефіцієнта автономії, ніж підприємства торгівлі, що пояснюється більш високою питомою вагою необоротних активів у структурі балансу), наявність довгострокових позикових коштів й інші розглянуті вище фактори.

Коефіцієнт маневреності власних коштів характеризує ступінь мобільності використання власного капіталу, та визначається за формулою:

$$K_m = \text{Власні оборотні кошти} / \text{Власний капітал}, \quad (4)$$

Згідно балансу:

$$K_m = \text{ф.1ряд.380} - \text{ф.1ряд.080} / \text{ф.1ряд.380}, \quad (5)$$

Коефіцієнт маневреності показує частку власних коштів, вкладених в оборотні активи. Чітких рекомендацій у значенні цього коефіцієнта немає, але вважається, що його значення повинно бути не менше 0,2, що дозволить забезпечити достатню гнучкість у використанні власного капіталу. Для оцінки коефіцієнта маневреності необхідно порівняти його значення з рівнем минулих періодів, середньогалузевим значенням або рівнем у найближчих конкурентів.

Коефіцієнт ефективності використання власних коштів показує скільки прибутку дає 1 грн. власних коштів. Теоретично, нормальним значенням цього коефіцієнта є значення не менше 0,4.

Відповідно до балансу розраховується за формулою:

$$K_{evk} = \text{ф.№2,ряд.170} / \text{ф.1ряд.380}, \text{ (для підприємств України)} \quad (6)$$

$$K_{evk} = \text{ф.2ряд.130} / \text{ф.1ряд.380}, \text{ (для суб'єктів малого підприємництва України)} \quad (7)$$

Коефіцієнт використання фінансових ресурсів (усього майна) дає змогу визначити, за який період одержаний прибуток може компенсувати вартість майна. Нормативного числового значення для цього коефіцієнта немає, позитивним вважається збільшення цього коефіцієнта по відношенню до попереднього періоду.

Згідно балансу розраховується за формулою:

$$K_{vfr} = \text{ф.№2,ряд.170} / \text{ф.1ряд.280}, \text{ (для підприємств України)} \quad (8)$$

$$K_{vfr} = \text{ф.2ряд.130} / \text{ф.1ряд.280}, \text{ (для суб'єктів малого підприємництва України)} \quad (9)$$

Мета аналізу полягає не тільки і не стільки в тому, щоб встановити та оцінити фінансовий стан підприємства, але також і в тому, щоб постійно проводити роботу, спрямовану на його покращення. Аналіз фінансового стану показує, по яким конкретним

напрямок треба вести цю роботу. Відповідно до цього результати аналізу дають відповідь на питання, які найважливіші способи поліпшення фінансового стану підприємства в конкретний період його діяльності.

Якщо, фінанси підприємств знаходяться в кризовому стані, то першочерговим завданням для держави і підприємств і на цій основі - є стабілізація фінансів держави.

Без її втілення в життя інші завдання вирішити неможливо. Основні шляхи зміцнення фінансів підприємств пов'язані з оптимізацією використовуваних ними грошових коштів та ліквідацією їх дефіциту.

Найважливіші напрями вдосконалення фінансової роботи на підприємстві наступні:

- системний та постійний фінансовий аналіз його діяльності;
- організація оборотних коштів у відповідності з існуючими вимогами з метою оптимізації фінансового стану;
- оптимізація витрат підприємства на основі аналізу взаємодії «Витрати-виручка-прибуток»;
- оптимізація розподілу прибутку і вибір найбільш ефективної дивідендної політики;
- розробка і реалізація стратегічної фінансової політики підприємства.

Основна мета фінансового аналізу – отримання кількох ключових параметрів, що дають об'єктивну і точну картину фінансового стану підприємства, його прибутків і збитків, змін у структурі активів і пасивів, у розрахунках з дебіторами і кредиторами. При цьому керуючого аналітика може цікавити як поточний фінансовий стан підприємство, так і найближчі або окремі перспективи, тобто очікувані параметри фінансового стану.

Ефективність використання оборотних коштів залежить від багатьох факторів, які можна розділити на зовнішні, що роблять вплив поза залежністю від інтересів підприємства і внутрішні, на які підприємство може повинно активно впливати. На сучасному етапі розвиток економіки до основних зовнішніх фактором можна віднести такі, як криза неплатежів, високий рівень податків, високі ставки банківського кредиту. Криза збуту виробленої продукції, і неплатежі призводить до уповільнення обороту оборотних коштів. Отже, необхідно випускати ту продукцію, яку можна досить швидко і вигідно продати. У цьому випадку крім прискорення оборотності не допускається зростання дебіторської заборгованості в активах підприємства [1].

Важливою умовою підвищення ефективності використання оборотних коштів є раціональна організація виробничих запасів, основні шляхи скорочення виробничих запасів зводиться до їх:

- раціонального використання;
- ліквідації наднормативних запасів матеріалів;
- удосконаленні нормування;
- поліпшенні організації постачання.

Перебування оборотних коштів у сфері обігу не сприяє створенню нового продукту. Зайве відволікання їх у сферу обігу – негативне явище. Важливішими передумовами скорочення вкладень оборонних коштів у цю сферу є:

- раціональна організація збуту готової продукції;
- застосування прогресивних форм розрахунків;
- своєчасного оформлення документацій;
- прискорення її руху;
- дотримання договірної і платіжної дисципліни.

Необхідною умовою отримання прибутку є певна ступінь розвитку виробництва, що забезпечує перевищення виручки від реалізації продукції над витратами з її виробництва і збуту. Складові головного факторного ланцюжка, який формує прибуток, це – «витрати-обсяг виробництва-прибуток» повинен знаходитися під постійною увагою і контролем. Це вирішується на основі організацій обліку витрат за системою «директ-костинг», значення якої зростає у зв'язку з переходом до ринкової економіки. Особливостями цієї системи є:

- поділ витрат на постійні та змінні;
- з'єднання виробничого та фінансового обліку;
- багатостадійність складання звіту про доходи;
- розробка методики економіко-математичного та графічного представлення аналізу звітів для минулих чистих доходів [2, 3].

Механізм розподілу прибутку повинен бути побудований таким чином, щоб усіляко сприяти підвищенню ефективності виробництва, стимулювати розвиток нових форм господарювання.

Однією з найважливіших проблем розподіл прибутку як до переходу на ринкові відносини, так і в умовах розвитку є оптимальне співвідношення данини прибутку, акумульованих в доходах бюджету і залишається в розпорядженні господарюючих суб'єктів. Економічно обґрунтована система розподілу прибутку в першу чергу повинна гарантувати виконання фінансових зобов'язань перед державою і максимально забезпечити виробничі, матеріальні та соціальні потреби підприємства. Після сплати всіх обов'язкових платежів залишається чистий прибуток, частина якої може спрямовуватися на виробничий і соціальний розвиток суспільства, а інша – на виплату відсотків за облігаціями, а також у резервний фонд. Чистий прибуток, направляється на виплату дивідендів, на виробничий і соціальний розвиток трудового колективу та інші цілі.

Фінансовий стан підприємства характеризується розміщенням та використанням коштів і джерелами їх формування. Для недопущення незадовільної структури балансу необхідно стежити за зміною структури майна та джерел його формування та проводити заходи, спрямовані на поліпшення структури, оптимальне співвідношення власних і позикових коштів підприємства, зниження часткою дебіторської та кредиторської заборгованостей, зменшення невиправданих запасів матеріальних ресурсів.

В умовах ринкових відносин виникає об'єктивна необхідність визначення тенденції фінансового стану, орієнтації у фінансових можливостях і перспективах, оцінки фінансового стану інших господарюючих суб'єктів. Підприємство потребує вироблення внутрішньої фінансової стратегії. Вона включає в себе різні способи і дії для досягнення головної стратегічної мети, а саме:

- формування фінансових ресурсів і централізоване стратегічне управління ними;
- виявлення вирішальних напрямків і зосередження на їх виконанні зусиль, маневреності і використання резервів фінансовим керівництвом підприємства;
- ранжування та поетапне досягнення цілей;
- відповідність фінансових дій економічному стану та матеріальних можливостей підприємства на кожному відрізку часу;
- створення та підготовка стратегічних резервів;
- облік економічних і фінансових можливостей своїх конкурентів;
- визначення головної загрози з боку конкурентів, мобілізація основних сил на її усунення та вмілий вибір напрямків фінансових операцій;

– маневрування і боротьба за ініціативу для досягнення вирішальної переваги над конкурентами [2].

Успіх фінансової стратегії підприємства гарантується при взаємоврівноваженні теорії і практики фінансової стратегії; при відповідності фінансових стратегічних цілей реальним економічним та фінансовим можливостям через жорстку централізацію фінансового стратегічного керівництва гнучкість його методів у міру зміни фінансово-економічної ситуації.

Фінансова стратегія розробляється з урахуванням ризику неплатежів, стрибків інфляції та інших обставин. Вона повинна відповідати виробничим завданням і за необхідності коригуватися і змінюватися. Вона повинна контролюватися, за реалізацією забезпечується перевірка надходження доходів, економічне і раціональне їх використання. Добре налагоджений фінансовий контроль допомагає виявляти резерви, підвищувати рентабельність господарства, збільшувати грошові накопичення.

Стратегія досягнення приватних зусиль полягає в умілому використанні фінансових операцій спрямованих на забезпечення реалізації головної стратегічної мети.

Висновки. Враховуючи розглянуті основні характеристики, зміст поняття фінансової стійкості можна визначити наступним чином.

Фінансова безпека підприємства відображає граничний рівень його фінансового захисту від реальних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, який визначається кількісними та якісними параметрами його фінансового стану, з урахуванням формування комплексу пріоритетних фінансових інтересів і створення системи необхідних фінансових передумов сталого росту і розвитку в короткостроковому і довгостроковому періоді за умови постійного моніторингу фінансової безпеки і формування комплексу превентивних і контрольних заходів.

Фінансову стійкість суб'єктів господарювання слід розглядати як комплексну категорію, що відображає рівень фінансового стану та фінансових результатів підприємства, здатність виконувати свої зобов'язання та забезпечувати розвиток діяльності при збереженні кредиту - та платоспроможності.

Умовою життєздатності підприємства та основою його розвитку в конкурентному ринку є стабільність (стійкість). Саме фінансова стійкість підприємства є передумовою його економічного розвитку.

Література

1. Киров А.В. Финансовая безопасность как условие финансовой устойчивости фирмы / А.В. Киров // Финансовый вестник : финансы, налоги, страхование, бухгалтерский учет. – 2010. – № 6.
2. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання : монографія / Л.А. Лахтіонова. – К. : КНЕУ, 2001. – 387 с.
3. Партин Г.О. Особливості впливу основних чинників на фінансову стійкість підприємства в умовах фінансово-економічної кризи / Г.О. Партин // Збірник науково-технічних праць Національного лісотехнічного університету України. – 2010. – №10. – С.276-279.
4. Фінансовий аналіз онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fin-admin.com/>.

References

1. Kirov, A (2010). Financial security as a condition for financial stability of the company. Finansovyi vnyok : finansy, nalogi, strakhovanie, bukhgalterskii uchet (Financial Journal : finance, taxes, insurance, accounting), 6 (in Ukr.).
2. Lahtionova, L (2001). Financial analysis of business organizations : monograph. Kyiv : Kyiv National Economic University.

-
3. Partyn, G (2010). Features of influence of the main factors on the financial stability of the company in the financial and economic crisis. Zbirnyk naukovo-tekhnichnykh prats v umovakh finansovo-economichnoi kryzy (Collection of scientific works of the National Forestry University of Ukraine), 10, 276-279 (in Ukr.).
  4. Financial analysis online. Retrieved from <http://fin-admin.com/>.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2015.